

2021.01.26 12:00 | Kategorija: [Lietuvos politika](#), [Lietuvos verslas](#), [Komentarai](#)

Ramūnas Vilpišauskas. Lietuvos užsienio politika – principai be strategijos? - KOMENTARAS

Komentaras

Tai yra nepriklausomas komentaras. Jį perspausdinti BNS klientai gali tik nekeisdami pavadinimo ir teksto. Nuoroda į BNS būtina.

Ramūnas Vilpišauskas

2021-01-26

Šio mėnesio viduryje po prezidento sušaukto Užsienio reikalų koordinacinės tarybos posėdžio jo vyriausioji patarėja užsienio reikalams Asta Skaisgirytė teigė, kad „reikia parengti ilgalaikę Lietuvos strategiją Baltarusijos klausimu“. Tai derėtų suprasti, kaip pripažinimą, kad ligšiolinė Lietuvos politika Baltarusijos atžvilgiu nebuvo rezultatyvi.

Po 2019 m. rinkimų Lietuvos prezidentu tapęs Gitanas Nausėda ėmėsi keisti prieš tai vykdytą griežtą Lietuvos politiką Baltarusijos atžvilgiu, rodydamas norą suintensyvinti politinį bendradarbiavimą su Minsku. Tam atrodė tinkamas laikas dėl sustiprėjusių įtampų Baltarusijos ir Rusijos santykiuose, kurias kaip progą pamėginti priartinti Baltarusiją prie Vakarų vertino ir Lietuvos partneriai JAV bei ES. Turbūt naujasis prezidentas tuo pačiu ieškojo nišos kažką daryti kitaip, nei jo pirmtakė Dalia Grybauskaitė. Bet šis jo mėginimas baigėsi taip pat, kaip ir 2009-2010 m. tuo metu prezidente pradėjusios dirbti D. Grybauskaitės posūkis link pragmatinių santykių su Aliaksandru Lukašenka, tik su dar labiau matomu kontrastu tarp Lietuvos prezidento raginimų A. Lukašenkai bei to, kas jau maždaug pusmetį vyksta Minsko gatvėse.

Lietuvos politika Baltarusijos atžvilgiu verta gilesnio apmąstymo ne tik todėl, jog kol kas ji nėra rezultatyvi situacijos Baltarusijoje požiūriu. Lietuva Baltarusijos klausimu veikė aktyviausiai iš visų ES valstybių, siūlydama ir paskatas A. Lukašenkai nutraukti prievartą prieš šalies gyventojus bei atsigręžti į Vakarus, ir – ypač po suklastotų rinkimų – sankcijas oficialiajam Minskui bei paramą opozicijos aktyvistams ir permainų siekiantiems baltarusiams. Šiuo požiūriu Lietuva ne tik padeda kaimyninės šalies gyventojams, nebenorintiems gyventi prievarta ir melu grindžiamoje sistemoje, bet ir yra matoma ES kaip aktyvi demokratines vertybes kaimynystėje siekianti įtvirtinti valstybė. Diplomatijoje pats aktyvumas laikomas siektinu tikslu.

Tačiau aktyvumas labiau išryškina ir silpnąsias tokios politikos vietas bei pagrindinius iššūkius. Iš jų turbūt svarbiausi yra Lietuvos institucijų koordinuoto veikimo trūkumai bei stringantis bendrų ES sprendimų Baltarusijos atžvilgiu priėmimas. Kadangi užsienio ir vidaus politika šiuolaikiniame pasaulyje glaudžiai susijusi, vidaus politika, strateginis planavimas bei koordinavimasis yra svarbūs užsienio politikos efektyvumo požiūriu. Lietuvos institucijų reakcija į Druskininkų sanatorijos „Belorus“ sąskaitų užšaldymą po trečiojo ES sankcijų Baltarusijos pareigūnams raundo rodo prastą pasiruošimą valdyti ekonomines ir socialines tokių sprendimų pasekmes. Galbūt šiuo atveju nepasirengimas bent iš dalies aiškintinas valdžios kaita po šį rudenį įvykusių Seimo rinkimų, bet tokių prasto vidinio pasirengimo pavyzdžių yra ir daugiau. Tai pasakytina ir apie ypač griežtą Lietuvos imigracijos politiką, kuri jau seniai yra tapusi šalies ekonomikos transformaciją ir investicijas ribojančia kliūtimi. Krizė Baltarusijoje tik dar labiau išryškino Lietuvos institucijų nelankstumą bei lėtą reakciją, šalinant perteklines kliūtis įmonių perkėlimui iš

Baltarusijos į Lietuvą. Būtų puiku, jei tai taptų postūmiu Lietuvos verslo aplinkos peržiūrai, kuri svarbi ir šalies ekonomikos ilgalaikiam augimui išeinant iš pandemijos.

Lietuvos politika sankcijų Baltarusijai klausimu taip pat iškelia ir dilemą tarp vertybinių principų, kurie akcentuojami po Seimo rinkimų suformuotos Vyriausybės programoje, bei reikšmingą poveikį A. Lukašenkos režimui galinčių turėti ekonominių sankcijų valstybės valdomų įmonių atžvilgiu įvedimo. Ar toliau palaikomi ekonominiai ryšiai su Baltarusijos įmonėmis, svarbiomis valdančiojo režimo išgyvenimui, atitinka Lietuvos kaip laisvės ir demokratijos plėtros centro, deklaruojamo Vyriausybės programoje, viziją? Atsakymas į šį klausimą sudėtingas, nes tokių (ekonominių) sankcijų efektyvumas ypač priklausytų nuo to, ar prie jo jungtųsi ir kitos ES šalys. Kitaip Lietuvos principingumas kainuotų šalies ekonomikai, o jo poveikis Baltarusijos režimui būtų labai ribotas. Tranzito krovinių perorientavimu ir sienų uždarymu Lietuvai pastarąjį pusmetį ne kartą grasino A. Lukašenka. Kol kas tai ir liko tik grasinimai, nes pačiam A. Lukašenkai tai būtų nuostolinga. Bet kad vertybiniai principai netaptų tik proginiu moralizavimu, reaguojant į žmogaus teisių pažeidimus Baltarusijoje ar Rusijoje, Lietuvos politikos formuotojams reikėtų geriau apgalvoti, kada ir kaip jų laikomasi. Tuo labiau, jog panašių klausimų kyla ir vertinant ES bei Kinijos susitarimą dėl investicijų ir ateityje jų tik daugės.

Lietuvos užsienio politikos efektyvumas reikšmingai priklauso nuo to, kaip šalies prioritetų įgyvendinimui išnaudojama narystė ES ir NATO. Matėme lėtą ES reakciją į įvykius Baltarusijoje, kuri vėl iškėlė klausimą apie tai, ar nevertėtų atsisakyti valstybių narių turimos veto teisės tokiais užsienio politikos klausimais kaip sankcijų taikymas bei žmogaus teisių apsauga. Viena vertus, Lietuvai veto teisės atsisakymas naudingas tose srityse, kur ji siekia aktyvesnio visos ES įsitraukimo. Kita vertus, jei Prancūzijos vedama ES imtųsi keisti vykdomą politiką Rusijos atžvilgiu, pastarajai nepakeitus savo požiūrio į status quo Ukrainoje ir kitose kaimyninėse šalyse, veto teisės atsisakymas būtų rizikingas.

Kai ES sprendimų priėmimas lėtas, pagrindiniu būdu reaguoti greičiau tampa atskirų ES valstybių koalicijų (dar vadinamų „norinčiųjų koalicijų“) telkimas. Lietuva šiuo požiūriu veikė gana sėkmingai, reaguodama į krizę Baltarusijoje ir derindama savo sprendimus su Latvija ir Estija, taip pat dažnai ir su Lenkija bei kitomis ES šalimis. Mažiau sėkmingos yra Lietuvos pastangos išspręsti nesaugia laikomos Baltarusijos atominės elektrinės Astrave klausimą, nes dėl bendro visų Baltijos šalių boikoto joje pagamintai elektrai susitarti vis dar nepavyko. Nors prezidento patarėja džiaugėsi, jog Lietuvai pavyko pasiekti, kad Astravo sauga taptų bendru europiniu klausimu, išlieka neaiškumas dėl to, ko siekia Lietuva. Vyriausybės programoje ir šalies politinėse diskusijose deklaruojama nuostata siekti, kad ši nesaugi elektrinė nebūtų eksploatuojama, nes ji nesaugi iš principo (pvz. dėl netinkamos vietos). Tuo tarpu ES institucijų siūlymuose Baltarusijai rekomenduojamos priemonės, turinčios padidinti elektrinės saugą. Tad šių priemonių praktinis įgyvendinimas kaip tik padidintų tikimybę, kad Astravo AE bus eksploatuojama, o argumentai dėl joje pagamintos elektros boikoto taptų silpnesni. Toks neapibrėžtumas dėl tikslų, anksčiau vykusios kaltųjų paieškos tarp Lietuvos politikų bei įtarumu pasižyminti retorika Latvijos atžvilgiu iki šiol apsunkino Lietuvos pastangas įtikinti Baltijos šalis palaikyti jos poziciją.

Tad diskusija tarp užsienio politikos formuotojų ir ją įgyvendinančių institucijų apie Lietuvos strategiją Baltarusijos atžvilgiu – tiek siekiamų tikslų, tiek skirtingų nacionalinių, regioninių bei ES lygmens įgyvendinimo priemonių ir jų keliamų dilemų įsivertinimo požiūriais – būtų prasminga. Dar geriau, jei tokia diskusija neapsiribotų vien Lietuvos politika Baltarusijos atžvilgiu, o įvertintų ir kintančią aplinką Europoje bei pasaulyje ir ką šie pokyčiai, pvz. Jungtinės Karalystės išstojimas iš ES, JAV susitelkimas į vidaus problemų sprendimą, augantis Kinijos vaidmuo, pasauliniai technologiniai ir ekonominiai pokyčiai, keičiantys ribas tarp užsienio ir vidaus politikos bei politizuojantys užsienio reikalus, paverčiantys juos vidaus politinių kovų arena, reiškia Lietuvai.

Net ir tai, kas nesikeičia – išliekančios grėsmės iš Rytų – turėtų būti apmąstoma kitų pokyčių fone, įsivertinant kaip Lietuvai sekasi išlaikyti Vakarų partnerių dėmesį ir paramą, ar tinkamai atliekami „namų darbai“ šalies viduje, ar Lietuva pati skiria pakankamai dėmesio partnerių ES ir NATO poreikiams (pvz. Pietų Europoje). Nors bendri Lietuvos prioritetai nuo įstojimo į ES ir NATO nepasikeitė, tačiau keičiantis situacijai turi būti reguliariai apgalvojamas naudojamų priemonių tinkamumas ir efektyvumas. Abstrakčios diskusijos apie tai, ar Lietuvai artimesnės

Višegrado, ar Šiaurės Europos šalys, neįvertina to, kad konkrečiais klausimais ES dažniausiai formuojasi skirtingos koalicijos, kurių sudėtis priklauso nuo svarstomo klausimo pobūdžio, šalies ekonominės struktūros bei vidaus politikos. Žinoma, vertybine prasme Lietuvai būtų lengviau, jei Lenkijos valdančiųjų sprendimai nekeltų tiek ginčų ES dėl atitikties teisės viršenybės principui. Bet jei Lenkijos valdantieji nebūtų savęs taip izoliavę ES, turbūt mažiau dėmesio jie skirtų ir Lietuvos interesams. Beje, Lietuvai telkti partnerių palaikymą jai svarbiais klausimais nepadedą tai, jog jau kurį laiką Lietuvos atstovybė ES dirba be nuolatinio vadovo.

Nors rengiantis konferencijai dėl Europos ateities Lietuvos užsienio reikalų ministerija inicijavo keletą diskusijų apie ES svarstomas institucines reformas, tačiau jose dažniau dalyvauja diplomatai ir analitikai, o ne politikai. Be to, svarbu ne tik procedūriniai ir instituciniai pokyčiai ES, bet ir sąsajos tarp skirtingų politikos sričių ir jau minėtas jų koordinavimas Lietuvos viduje. Strateginė refleksija reikalinga ne tam, kad būtų parengtas ir po to užmirštas naujas dokumentas (beje, kaip tik 2020 metais baigė galioti Lietuvos Europos politikos strategija). Ji būtų naudingiausia kaip mokymosi procesas, įtraukiantis su valstybės užsienio reikalais susijusias sritis – ekonomiką ir inovacijas, transportą ir energetiką, švietimą ir mokslą, ir pan. – kuruojančių institucijų atstovus ir nukreiptas į geriau koordinuotą ir efektyvesnę šalies strateginių tikslų įgyvendinimą. O veikiant strategiškai, daugiau prasmės turėtų ir vertybiniai principai.

Ramūnas Vilpišauskas yra Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Jean Monnet profesorius